

О.І. ШИНДЕР, Т.С. БАГАЦЬКА

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тимірязєвська, 1

ВИСТАВКА «ПРИРОДА У ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА» У НАЦІОНАЛЬНОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Представлено повідомлення про урочисте відкриття тематичної виставки «Природа у творчості Т.Г. Шевченка» в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України 11 березня 2014 р. Мета виставки – представити маловідомий аспект образотворчого мистецтва і поетичного спадку Кобзаря. Висвітлено експозиції виставки.

Ключові слова: Т.Г. Шевченко, виставка, рослини.

З нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка нинішній рік у нашій країні оголошено роком великого Кобзаря. Рік цей виявився переломним для України. Заплановані по всій країні святкові березневі заходи було проведено на тлі напруженої політичної обстановки, але саме за таких обставин вони виявилися необхідними для зміцнення духу нації.

До святкових заходів долучився і Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України, в якому 11 березня було урочисто відкрито тематичну виставку «Природа у творчості Т.Г. Шевченка». Ідея організації такої виставки належить почесному директору Національного ботанічного саду чл.-кор. НАН України, д.б.н. Т.М. Черевченко. Виставку організовано співробітниками відділу природної флори за сприяння дирекції Ботанічного саду.

На урочистому відкритті виставки були присутні заступник голови Печерської РДА у м. Києві О.А. Федоренко, голова президії Українського товариства охорони природи д.е.н. В.Я. Шевчук, директор Ботанічного музею НАН України к.б.н. В.В. Новосад, завідувач геологічного музею Київського геолого-розвідувального технікуму В.В. Прокопєць, головний редактор газети «Літературна Україна» С. Козак та інші поважні гості. Від-

крив виставку завідувач відділу природної флори Національного ботанічного саду д.б.н., проф. В.І. Мельник. Атмосфера заходу була дружньою і невимушеною. На церемонію відкриття було запрошено дитячий ансамбль бандуристів «Вишиванка».

Від імені колективу Національного ботанічного саду гостей привітала директор д.б.н. Н.В. Заїменко. Вона наголосила на важливості проведення патріотичних заходів у політично-складній ситуації та відзначила, що Ботанічний сад є найпридатнішим місцем для проведення такої виставки. У своєму виступі О.А. Федоренко високо оцінив організаційний рівень виставки і пообіцяв підтримку з боку влади для проведення популяризаційних наукових заходів.

В.Я. Шевчук презентував екологічний календар «Шевченко і природа». У його промові було проведено паралелі між творчістю Кобзаря та сучасністю. Так, на обкладинці календаря зображено відому картину Т. Шевченка «Циганка-ворожка». За словами промовця, її емоційний посил передано у нерішучому погляді дівчини-України, котра з надією дивиться у бік Європи, а в цей час зла циганка-Росія манить дівчину назад у морок.

Відома знавець флори д.б.н. В.В. Протопова відзначила багатогранність шевченкового опису природи на відміну від творчості сучасних поетів, котрим часто бракує не те що глибокого, а будь-якого бачення природи.

Рис. 1. В.І. Мельник проводить ознайомчу лекцію по матеріалах виставки

Fig. 1. V.I. Melnyk holds introductory lecture on the exhibition materials

В.І. Мельник провів ознайомчу екскурсію по експозиціях виставки. Мета виставки — представити широкому загалу маловідомий природничий аспект образотворчого мистецтва великого Кобзаря. Головна експозиція містила матеріали різних періодів життя і творчості Т. Шевченка, присвячені оспівуванню природи загалом і зокрема рослин. З їх допомогою можна було здійснити уявну мандрівку по просторах України, степах Середньої Азії та горах Каратау, відкриваючи для себе невідомого Кобзаря — співця природи.

Т. Шевченку належать слова: «Ботанике и зоологии необходим восторг...». Великий поет цікавився природою і науками, які її досліджують. Підтвердження цьому — його знайомство з працями Олександра фон Гумбольда «Космос» та «Картини природи». Захоплення працями всесвітньо відомого натураліста сприяло розвитку філософського сприйняття природи і зумовило необхідність їх обговорити. В щоденнику Шевченка є такий запис від 22 квітня 1858 р.: «Вчера условились с Семенов [Гулак-Артемовским], чтобы сегодня часу

в первом ехать смотреть дачи... потом пошел дождь, затяжной. Мы просидели весь день дома, читали Гумбольдтов «Космос». А в листі до Броніслава Залеського пише: «О, как бы мне хотелось теперь поговорить с тобою о «Космосе»».

Один зі стендів було присвячено результатам пошукової роботи к.б.н. С.Я. Діденко у Черкаській області. Виявляється, що оспіване Т.Г. Шевченком у вірші «Тече вода з-під явора...» легендарне урочище розташоване в околицях с. Будище Лисянського району. Місцеві мешканці зберігають пам'ять про перебування в цих місцях Кобзаря. До цього часу тут витікає струмок з-під трьох старезних яворів (місцева назва тополі) — «синів» того самого кремезного велетня, який уразив душу Тараса. Нині біля них шелестить густий верболіз, а тамницю цього місця оберігає червона калина.

Особливе захоплення у Кобзаря викликали старі дерева. Він любляв відпочивати в їх прохолодній тіні, а деякі увічнив на своїх полотнах. Понад 10 таких дерев було представлено на стендах виставки. Серед них — тися-

Рис. 2. Концерт інструментальної музики для гостей заходу

Fig. 2. The concert of instrumental music for the guests of the event

чолітній дуб М. Залізняка, 400-літній дуб у Києві на Пріорці тощо. Свого часу Т. Шевченко неодноразово відвідував печерські пагорби, зокрема майбутню територію Національного ботанічного саду. За переказами, Кобзар намалював тут стару шовковицю, яка зростає поблизу Видубецького монастиря і якій, як вважають, понад 500 років. А в образах старого дуба на одному з малюнків Кобзаря вгадується майже 400-літній дуб, який зростає в дендрарії Саду.

Трагічний і тяжкий період заслання в Середню Азію виявився напрочуд творчим у житті поета. Т. Шевченко як штатний художник бере участь у двох наукових експедиціях: географічній — з дослідження природи Аральського моря (1848–1849), та геологічній, присвяченій розвідці у горах Каратау (півострів Мангишлак) у 1851 р. Тарас Григорович зробив сотні малюнків, офортів і замальовок, на яких зображено споконвічні краєвиди Приаралля та Прикаспію, котрі катастрофічно змінені у наш час. Окремі картини Т. Шевченка, датовані цим періодом, — яскраві і

колеритні, багато пейзажів — суворі та величні, у них відчувається зв'язок із Космосом.

На одній із картин Кобзаря зображено священне дерево казахів — Джангис-агач — старий поодинокий в'яз у безмежному степу. У вірші «У бога за дверима...» поет наводить казахську легенду про необачне поводження з природою та катастрофічні наслідки бездумного вирубування лісу, які призвели до спустошення краю. Багато віків це поодиноке дерево нагадує людям про важливість невиснажливого користування скарбами природи.

А ще Кобзар любив наддніпрянський степ. Перебуваючи на засланні у Середній Азії, він порівнює українські простори з азійськими:

І там степи, і тут степи,
Та тут не такі,
Руді-руді, аж червоні,
А там голубії...

Пустелі Середньої Азії є настільки суворими порівняно із благодатною Наддніпрянщиною, що ніби самі «...ховались од людей», а люди їх «...таки знайшли».

Особливе місце у житті та творчості Шевченка займає верба. Саме цю рослину поет найчастіше згадує у своїх віршах і прозі. На півострові Мангишлак Кобзар бере участь у закладанні саду в пустельному краю. Найулюбленіше дерево — власноруч посаджена лоза, котра добре прижилася і згодом радувала поета тінню та нагадувала про дорогу серцю України. Це дерево проіснувало до середини минулого століття, а вдячні шанувальники привезли гілки з нього і поширили по всій Україні. Кілька «шевченкових верб» ростуть нині на Тарасовій горі у м. Каневі.

У творах і на картинах Т.Г. Шевченка згадано та зображено загалом понад 90 видів рослин як українських, так і іноземних. Більшість із них були представлені на виставці гербарними зразками (друга експозиція). Якщо деякі рослини згадано лише мимохідь, то інші Шевченко неодноразово використовував як художні образи, причому його бачення близьке до народного. Так, верба у Т. Шевченка і журиться («...І під криницею верба, нагнулася, як та журба...»), і радіє («Верба сміється, свято скрізь!»), є частиною пейзажу («Між ярами над ставами верби зеленіють») тощо. Образ дівчини залежно від емоційного посилення асоціюється зі стрункою тополею («...очаровательная брүнетка... стройная, гибкая, как молодая тополь»), калиною («Зацвіла у долині червона калина, ніби засміялась дівчина—дитина») та іншими рослинами. Невід’ємною часткою життя села є сади («Садок вишневий коло хати...», «Посаджу коло хати на спомин дружині і яблуньку, і грушеньку...»). Сприйняття таких рослин, як шипшина і терен, — колючих, незручних — пов’язане із муками та печаллю («Плаче козак — шляхи биті заросли тернами», «А под лавою все розги... да такие колючие! ... настаящая шипшина»).

Одному із зелених символів України — барвінку — також відведено помітне місце у творчості Кобзаря:

Барвінок цвів і зеленів
Слався, розстелявся;

Та недосвіт перед світом
В садочок укрався...

В образотворчій спадщині Т. Шевченка можна зустріти рідкісні нині рослини (сон-трава та ковила), екзотичні (кедр ліванський, смоква). Вражає шевченківське знання деяких рослин, які досі вважаються «новими» овочевими культурами (хрінниця посівна, спаржа тощо).

На виставці також була представлена світлиця, оздоблена оберегами, — пучками з жита, пшениці, проса, вівса, кукурудзи, перцю, цибулі, часнику тощо. А такі рослини, як смоква, плющ, барвінок і підсніжник, були представлені на виставці живими екземплярами.

На урочистому відкритті у багатьох промовах наголошувалося на прозорливості шевченкового слова і його актуальності та значущості донині. Червоною ниткою проходила тема новітньої війни, розпочатої проти нашої країни сусідами:

Україно! Україно!
Оце твої діти
Твої діти молодії,
Чорнилом політі,
Московською блекотою...
Заглушені!..

Саме на цих сумних нотах завершилася офіційна частина.

Виставка «Природа у творчості Т.Г. Шевченка» працювала понад місяць — з 11 березня по 18 квітня. З нею ознайомилися сотні відвідувачів, а також учасники міжнародної науково-практичної конференції на тему «Теоретичні та прикладні засади вивчення рідкісних видів рослин (національні та міжнародні аспекти)», яка проходила у Національному ботанічному саду. З числа відвідувачів 55 залишили свої відзиви про враження від виставки. Було висловлено багато щирих слів на адресу її організаторів, а також побажання щодо проведення подібних заходів у майбутньому.

Рекомендував до друку П.А. Мороз
Надійшла до редакції 05.07.2014 р.

А.И. Шиндер, Т.С. Багацкая

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

**ВЫСТАВКА «ПРИРОДА В ТВОРЧЕСТВЕ
Т.Г. ШЕВЧЕНКО» В НАЦИОНАЛЬНОМ
БОТАНИЧЕСКОМ САДУ им. Н.Н. ГРИШКО
НАН УКРАИНЫ**

Представлено сообщение о торжественном открытии тематической выставки «Природа в творчестве Т.Г. Шевченко» в Национальном ботаническом саду им. Н.Н. Гришко НАН Украины 11 марта 2014 г. Цель выставки — представить малоизвестный аспект изобразительного искусства и поэтического наследия Кобзаря. Освещены экспозиции выставки.

Ключевые слова: Т.Г. Шевченко, выставка, растения.

O.I. Shynder, T.S. Bagatska

M.M. Gryshko National Botanical Garden,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

**EXHIBITION “NATURE IN THE WORKS
OF TARAS SHEVCHENKO” IN M.M. GRYSHKO
NATIONAL BOTANICAL GARDEN OF THE NAS
OF UKRAINE**

Post the grand opening of the thematic exhibition “Nature in the works of Taras Shevchenko” are presented. The opening was held in the Botanical Garden March 11, 2014. At the exhibition the little-known natural direction of fine art T. Shevchenko shown. Certain periods of life and creativity of T. Shevchenko on the presentation materials are described.

Key words: T. Shevchenko, exhibition, plants.